

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Peyzaj Mimarlığı Çerçevesinde Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi

Yusranur KOCA^{1*}, Hatice Meltem GÜNDOĞDU ANLAĞAN¹, Timuçin KURT¹

¹Kırklareli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Kırklareli, Türkiye

Geliş: 13.02.2025, Kabul: 22.05.2025, Yayınlanma: 20.06.2025

ÖZ

1950’li yıllardan itibaren Türkiye’de artan göçler ve plansız kentleşme, büyükşehirlerde gecekonduların oluşumuna, altyapı yetersizliklerine ve çevresel sorunlara yol açmış, bu durum yaşam kalitesini olumsuz etkilemiştir. Bu sorunlara çözüm bulmak ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla, sürdürülebilir kentleşme hedefleri doğrultusunda kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiştir. Ancak, dünya genelinde ve Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri incelendiğinde, Türkiye’de uygulanan projelerin çoğunda fiziksel dönüşüm kararlarının ön planda olduğu, sürdürülebilirlik kavramının yeterince entegre edilmediği ve yaşam kalitesini artırma hedeflerinin geri planda kaldığı görülmektedir. Peyzaj mimarlığı çerçevesinde değerlendirildiğinde, projelerde yeşil alan yetersizlikleri, sosyal donatı alanlarının sınırlı kapsayıcılığı ve sürdürülebilir tasarım yaklaşımlarının yetersiz uygulanması gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Bu durum, kentsel yaşam kalitesini olumsuz etkileyerek çevresel sürdürülebilirliği sağlama ve sosyal ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalmıştır.

Araştırmanın amacı, kentsel dönüşüm projelerinde kentlerin sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesinin artırılması açısından peyzaj mimarlığının önemini vurgulamak ve kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında hazırlanan planlama ve tasarım çalışmalarında, peyzaj varlığının değerlendirmesine ilişkin kriterlerin yer alması gerekliliğini ortaya koymaktır.

Araştırma kapsamında, kentsel dönüşüm ve peyzaj mimarlığı kavramları, sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilerek ele alınmış, peyzaj mimarlığı yetkinliği ve peyzaj varlığının kentsel dönüşüm projelerindeki önemi incelenmiştir. Dünya ve Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri, planlama ve tasarım yaklaşımları açısından değerlendirilmiş peyzaj değerlerinin bu süreçlere katkı sağlama potansiyeli incelenmiştir. Bu doğrultuda belirlenen eksiklikler temel alınarak bir değerlendirme sistemi geliştirilmiş ve İstanbul’daki Kirazlıtepe ve Locamahal Kentsel Dönüşüm Projeleri üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, önerilen değerlendirme sisteminin peyzaj değerlerinin ölçülebilmesine olanak tanıdığını göstermektedir. Ayrıca bu sistemin, mevcut uygulamaların iyileştirilmesine katkı sunacağı ve projelerin kriterler doğrultusunda daha etkili bir şekilde yönlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm; Peyzaj Mimarlığı; Sürdürülebilirlik; Yaşam Kalitesi.

Evaluation of Urban Transformation Applications Through Examples Within the Framework of Landscape Architecture

ABSTRACT

Since the 1950s, increasing migration and unplanned urbanization in Turkey have led to slum formation, infrastructure deficiencies, and environmental problems in major cities, negatively impacting the quality of life. To address these issues, urban regeneration projects have been implemented in line with sustainable urbanization goals. However, when analyzing urban regeneration projects globally and in Turkey, it is

evident that most projects in Turkey prioritize physical transformation, fail to integrate sustainability effectively, and overlook the goal of improving quality of life. From a landscape architecture perspective, issues such as insufficient green spaces, limited inclusivity of social facilities, and inadequate sustainable design approaches emerge. These shortcomings negatively affect urban life quality, failing to ensure environmental sustainability and meet social needs.

This research aims to emphasize the role of landscape architecture in improving urban sustainability and quality of life in regeneration projects, highlighting the necessity of incorporating landscape assessment criteria in planning and design processes.

The study examines urban regeneration and landscape architecture in relation to sustainability, evaluating the importance of landscape assets in these projects. Urban regeneration projects worldwide and in Turkey are analyzed from a planning and design perspective, exploring the contribution of landscape values. Based on identified deficiencies, an evaluation system was developed and applied to the Kirazlıtepe and Locamahal Urban Regeneration Projects in Istanbul. The findings show that the proposed system effectively measures landscape values. Additionally, this system is expected to enhance existing practices and guide projects more effectively according to established criteria.

Keywords: Urban Transformation; Landscape Architecture; Sustainability; Quality of Life.

1. GİRİŞ

Kentsel dönüşüm, şehirlerin yapısal, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlarını çözmeyi amaçlayan planlı ve kapsamlı müdahaleler bütünüdür. Bu süreç, yalnızca fiziksel yenileme değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi ve toplumsal dengeyi de hedeflemektedir. Türkiye’de 1950’lerden itibaren artan göç ve hızlı nüfus artışı, plansız kentleşmeye ve gecekondu alanlarının yaygınlaşmasına neden olmuş, bu da altyapı eksiklikleri, çevresel sorunlar ve düşük yaşam kalitesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Günümüzde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri ise çoğunlukla sosyal ve çevresel değerleri göz ardı eden, nitelsiz yeşil alanlara sahip betonlaşmış yapılarla kent kimliğini zedelemektedir. Bu noktada, kentlerin yaşanabilirliğini artırmakta ve dönüşüm projelerinin sürdürülebilirliğini sağlamakta peyzaj mimarlığı önemli bir rol üstlenmektedir. Peyzaj mimarlığı, yalnızca yeşil alan düzenlemeleri ile sınırlı kalmamakta; ekolojik sürdürülebilirlik, estetik uyum, sosyal etkileşim alanları ve kamusal mekân kalitesini odağına alan çok yönlü bir disiplin olarak kentsel dönüşüm süreçlerine entegre edilmesi gereken temel aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Doğal ve kültürel peyzaj varlıklarının korunması, yeşil altyapı sistemlerinin güçlendirilmesi ve açık alanların işlevselliğinin artırılması gibi unsurlar, sağlıklı bir kent dokusunun oluşturulmasında belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, kentsel dönüşüm projelerinde sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesinin artırılması açısından peyzaj mimarlığının üstlendiği rolü vurgulamak ve bu projelerde peyzaj varlıklarının değerlendirilmesine yönelik kriterlerin planlama ve tasarım aşamalarında yer almasının gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, İstanbul’da uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, peyzaj mimarlığı açısından kavramsal ve teorik bir çerçevede ele alınarak irdelenmiştir. Türkiye’nin en yoğun ve hızlı dönüşüm yaşayan metropolü olması açısından araştırma için özgün bir örneklem sunmaktadır. Seçilen bu alanlar, kentsel dönüşüm projelerinin peyzaj mimarlığı çerçevesinde, sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesini artırılmasını destekleyen kriterlerin bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Araştırma, mevcut literatüre yeni bir bakış açısı kazandırarak, kentsel dönüşüm ile peyzaj mimarlığı arasındaki ilişkiyi değerlendirme kriterleri çerçevesinde ele almayı ve bu alanda yapılacak projelere kaynak sağlamayı amaçlamaktadır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE PEYZAJ MİMARLIĞI: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Kentsel Dönüşüm “*Herhangi bir sebep sonucunda kentte meydana gelen çökme veya çökme tehlikesi olan, insan sağlığı açısından tehlike oluşturan, kent halkının temel yaşam kalitesini düşüren ve temel barınma ihtiyacını karşılamayan, kent silüetini bozan yapıların ortadan kaldırılıp, sosyo kültürel yapısı ve doğal*

yaşam alanlarının korunduğu, kent kimliğini kaybetmeden yapıların yenilenip, kentte kazandırılan yeni sağlıklı uygulamalardır” şeklinde tanımlanmaktadır (Taşçı, 2023).

Kentsel dönüşüm, mevcut kentsel alanların yeniden inşa edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, belirli alanların farklı sebeplere bağlı olarak yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Smith'e göre kentsel dönüşüm, *'kentsel sorunların çözümüne katkı sağlayan ve ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarda kalıcı bir iyileşme oluşturmayı amaçlayan kapsamlı ve bütünlük bir vizyon ile eylem süreci'* olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2002).

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde (The European Landscape Convention), peyzaj *'insan algısına dayanan, karakteri doğal ve/veya insan faktörlerinin hareketleri ve etkileşimleri sonucu oluşmuş bir alan'* olarak tanımlanmaktadır. 'Land' kelimesi, kelime anlamı olarak yer ve orada yaşayan insanı ifade ederken, birçok dilde 'arazi, alan, bölge, görsel resim, görünüm' gibi anlamlarda tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre ise peyzaj kelimesi *'kır resmi, bir yerin doğal görünüşü'* olarak kullanılmaktadır (Keskin, 2019).

Türkiye'de 2006 yılına kadar olan süreçte 'Bahçe Mimarı' meslek koduyla meslek tanımlaması yapılırken, 'Peyzaj Mimarı' olarak değişiklik yapılmıştır. *'Bir arazi parçasının daha cazip bir hale getirilmesi için planlar ve projeler yapan, parklar, spor ve eğlence yerleri için planlar hazırlayan kişidir'* şeklinde tanımlanmış meslek tanımı, Türk Meslekler Sözlüğünde *'Doğa ve çevrenin, insanın ihtiyaçlarını en iyi karşılayabilecek biçimde ekonomik, işlevsel, ekolojik ve estetik ölçülere uygun olarak planlanması, düzenlenmesi, korunması, geliştirilmesi ve yönetimi konularında çalışan nitelikli kişidir'* olarak tanımlanmıştır (Demiröz Kıray, 2014).

Kentsel dönüşümün amaçları: 21. yüzyılda artan küreselleşme ile birlikte, kentler arasındaki rekabetin hızla artmasıyla daha da çeşitlenmiştir. Bu süreçte, kent içindeki görüntü kirliliğine müdahale etmek, kent ekonomisine katkı sağlamak, altyapı iyileştirmelerini gerçekleştirmek ve kent tarihini korumak gibi birçok farklı amaç doğrultusunda çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Ancak, geçmişten günümüze uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin birçoğu, asıl amaçlarının dışında, eski yapıların yıkılıp yerine yüksek katlı binaların inşa edilmesi ve mevcut binalara yapılan yenileme, güçlendirme çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (Köktürt ve Köktürk 2007).

Kentsel dönüşüm projelerinin başarılı olabilmesi için yalnızca fiziksel yapıyı yenilemek yeterli değildir. Bu süreçte, kentlerin ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarının bir arada ele alınması gerekmektedir. Aksi takdirde, kentsel dönüşüm uygulamaları, sadece betonlaşmayı artıran bir süreç haline gelebilir ve kentlerin kimliğini, sosyal dokusunu ve doğal çevresini olumsuz etkileyebilir. Bu noktada, peyzaj mimarlığı meslek disiplini kentsel dönüşüm projelerine sürdürülebilir bir bakış açısı kazandırmakta ve yaşam kalitesini artıran, çevreye duyarlı çözümler sunmaktadır. Bu alanda tasarım ilkeleri, yaşam kalitesini artırmayı ve çevreyle uyumlu, fonksiyonel alanlar yaratmayı hedefler. Özellikle ekolojik dengenin korunması, biyolojik

çeşitliliğin desteklenmesi, enerji verimliliği, su yönetimi ve ulaşılabilirlik gibi ilkelerle öne çıkmaktadır. Peyzaj mimarlığının sunduğu çözümler şu şekilde sıralanabilir:

- Yumuşak altyapı elemanları ve yeşil alanları ön plana çıkararak çevre dostu projeler oluşturur.
- Alanın sadece estetik kaygılarla değil, aynı zamanda ergonomik ve işlevsel kavramlarla ele alınarak, projeye bütüncül bir bakış açısı kazandırır.
- Dönüşüm alanı ile çevresi arasındaki bağlantı, bütüncül bir perspektifle düşünülerek, alanın entegrasyonu sağlar.
- Yaşam kalitesini yükseltecek, alanlar tasarlar.
- Toplum ve kent kimliğini yansıtan projeler geliştirerek, bölgenin kültürel dokusunu güçlendirir.
- Çeşitli toplumsal ihtiyaçlara yönelik fonksiyonlar belirler ve sosyal dengeyi gözetken kararlar alır.
- İşlevsel ve erişilebilir yeşil alanlar tasarlar.
- Bitkisel tasarım kararları kapsamında kent iklimini iyileştiren, hava kirliliğini azaltan, kent ekolojisine katkı sağlayan tasarım kararları alır.
- Dört mevsimi göz önünde bulundurarak, iklim özelliklerine ve çevre koşullarına uygun bitki seçimleri yaparlar. Estetik değeri yüksek, çevreyle uyumlu, dayanıklı ve fonksiyonel bitki gruplarını belirleyerek bitkisel bir kompozisyon oluşturur (Öz, 2009).

2.1. Dünyada Kentsel Dönüşüm Gelişim Süreci ve Proje Örnekleri

Kentsel dönüşüm, dünyada sanayi devrimi sonrası hızlanan kentleşme süreciyle birlikte gündeme gelmiştir. Dünyada değişen dönüşüm süreci, finansal olarak sanayi devrimi sonrasında, 2. Dünya Savaşı sonrasında, 1960-1980 dönemi ve 2000 sonrasında olmak üzere dört ana başlık altında incelenmektedir. Sanayi devrimi sonrasında kentlerde sağlıklı yaşam alanları oluşturma amacıyla kamusal alanlarda dönüşüm çalışmaları başlamış ve ilk uygulamalar 1850-1860 yıllarında Fransa'da Haussmann tarafından Paris'te gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, yeşil ilişkilere yönelik projeler, örneğin 1844'te Liverpool'daki Birkenhead Parkı, 1845'te Londra'daki Victoria Parkı ve 1863'te New York'taki Central Park, sağlıklı kent yaşamı hedefiyle hayata geçirilmiştir (Cesur, 2017). 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, dönemdeki savaş yaratan yıkımları onarmak amacıyla projeler ivme kazandı ve 1950'li yıllarda "Buldozer Dönemi" olarak sunulan, ayrılan, tamamen yıkılarak yeniden inşa edilen bir süreç başladı (Torun, 2022). 1960-1980 yılları arasında Avrupa'daki planlama yönetim uygulamaları, sosyal ve sağlıklı yaşam alanları oluşturma bütçesini taşıırken, 1990'lı yıllarda sürdürülebilirlik ilkeleri ön plana çıkmış, büyüme, sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamayı amaçlayan yeni kent programları geliştirilmektedir. 2000'den sonraki dönemde ise gelişme, büyümenin sürdürülebilirliği, sosyal uyum ve ekonomik gelişme hedefi, daha gelişmiş ve kapsamlı bir yapıya kavuşmuş; bu dönemdeki yeşil binalar, enerji verimliliği, değişikliği enerji kullanımı ve atık yönetimi gibi unsurlar öne çıkmıştır (Çakır, 2023).

Peyzaj mimarlığının kentsel dönüşüm projelerindeki rolü, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında, kentlerin hızla büyümesi, sanayileşmenin etkisi, çevresel sorunların artışı ve yeşil alanların azalması yer almaktadır. 1950'lerden sonra modern şehir planlaması ve kentsel tasarım daha fazla entegre olmaya başladı ve peyzaj mimarları bu süreçte çevresel sürdürülebilirlik ve estetik değerler dahilinde ön plana çıktılar. 1960'lı yıllarda çevre bilincinin artması, peyzaj mimarlarının kentsel alanlardaki ekolojik dengeyi gözeterek tasarım yapmalarını önemli kılmıştır. Bu dönemde, kentsel dönüşüm projelerinde açık alanların, yeşil alanların ve sosyal yaşam alanlarının yeniden tasarlanmasına yönelik çalışmalar öne çıkmıştır. Peyzaj mimarlığı, sadece estetik değil, aynı zamanda fonksiyonel ve çevresel açıdan da sürdürülebilir çözümler sunarak şehirlerin yeniden şekillendirilmesine katkı sağlamıştır. Günümüzde ise, peyzaj mimarlığı kentsel yeşil alan tasarımlarında, ekolojik tasarımın uygulanmaları ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından aktif bir rol üstlenmektedir.

Dünyada uygulanan kentsel dönüşüm projeleri arasında Cheonggyecheon Nehri Projesi (Güney Kore-Seul), City of Tomorrow (İsveç-Malmö), Aylesbury Estate (İngiltere-Londra) ve Fukasawa Symbiotic Konut Kompleksi (Japonya-Tokyo) gibi örnekler, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal etkileşim ve ekonomik gelişim açısından başarılı uygulamalar olarak araştırma kapsamında incelenmektedir.

Cheonggyecheon Nehri Projesi, kentsel dönüşüm uygulamalarının peyzaj mimarlığı çerçevesinde değerlendirilmesine önemli bir örnek teşkil etmektedir. Seul'da yoğun bir karayolu altyapısının doğal bir dere ekosistemine dönüştürülmesi amacıyla gerçekleştirilen bu proje, 1960'lı yıllarda sanayileşme süreciyle betonla kapatılan ve üzerine otoyol inşa edilen Cheong Gye Cheon Deresi'nin, çevresel ve yapısal sorunlar nedeniyle 2002 yılında restorasyon sürecine alınmasıyla başlamıştır. Proje sürecinde su temini, köprü yapımı, peyzaj düzenlemeleri ve altyapı iyileştirmeleri gerçekleştirilmekte, tamamlandığında ise ekolojik denge sağlanarak bölgenin doğal ve sosyal bir cazibe merkezi haline gelmesi hedeflenmektedir. Ekolojik ve peyzaj açısından, dere yatağı doğal taşlarla güçlendirilmiş, su kalitesini artırmak için filtreleme sistemleri ve biyolojik arıtma yöntemleri uygulanmıştır. Yerel bitki türleriyle doğal bir habitat oluşturularak biyolojik çeşitliliğin desteklenmesi sağlanmış, sucul yaşam yeniden canlandırılmıştır. Ayrıca, yayalaştırılmış yürüyüş yolları, köprüler ve rekreasyon alanları tasarlanarak kamusal alanlar güçlendirilmiş, böylece hem ekolojik hem de sosyal sürdürülebilirlik sağlanmıştır (Shin ve Lee, 2006).

City of Tomorrow İsveç'in Malmö kentinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi, endüstriyel bir alanın sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kentsel bölgeye dönüştürülmesi sürecinde geliştirilen planlama stratejileri, ekolojik yaklaşımlar ve sosyal etkileşim odaklı tasarım kararları ele alınmaktadır. Projede, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, yüzey suyu yönetimi, biyoçeşitliliğin artırılması ve yeşil alan faktörü gibi sürdürülebilirlik kriterleri ön plana çıkmaktadır. Kamusal açık alanların ve yarı özel iç avluların mekânsal organizasyonu, kullanıcı deneyimi ve kentsel ekoloji üzerindeki etkileri incelenmektedir (Austin, 2013).

Londra'nın *Aylesbury Estate* bölgesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm sürecini peyzaj mimarlığı ve toplumsal sürdürülebilirlik perspektifinden ele almaktadır. Yeniden bir yapılandırma projesi kapsamında yürütülen bu süreç, yalnızca fiziksel mekânın dönüşümünü değil, aynı zamanda sosyal inovasyonu da hedef almıştır. İnsan merkezli tasarım ve katılımcı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen atölye çalışmaları; el sanatları, yemek kültürü ve yerel tarih gibi temalar etrafında şekillenmiş, sakinlerin geçmişle bağ kurarak geleceğe yönelik kolektif bir vizyon geliştirmelerine olanak tanımıştır. Proje, dönüşüm sürecinde topluluk hafızasının korunmasının ve mekânsal planlamanın sosyal dinamiklerle birlikte ele alınmasının önemini vurgulamakta, peyzaj mimarlığı ve kent planlama disiplinleri için örnek teşkil eden bir model sunmaktadır (Triggs, McAndrew, ve Choukeir, 2011).

Japonya'nın Tokyo kentinde gerçekleştirilen *Fukasawa Symbiotic Housing Complex* projesini peyzaj mimarlığı ve kentsel sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmektedir. Japonya'nın "Çevresel Olarak Simbiyotik Konut" politikası çerçevesinde uygulanan bu proje, enerji verimliliği, biyoçeşitlilik, su yönetimi ve sosyal sürdürülebilirlik gibi unsurları entegre ederek çağdaş kentsel dönüşüm projelerine örnek oluşturmaktadır. Yeşil çatılar, su geçirgen yüzeyler ve doğal havalandırma sistemleri gibi sürdürülebilir tasarım ilkeleri, konut alanının ekolojik ayak izini azaltırken, yerel bitki örtüsü ve doğal su kaynaklarının korunmasına yönelik uygulamalar ekolojik çeşitliliği artırmaktadır. Projede, katılımcı tasarım anlayışı benimsenmiş ve mevcut mahalle kültürü korunarak, yeni konut düzenlemeleri içinde topluluk bilincinin devam etmesi sağlanmıştır (Iwamura, 2005).

Bu projeler, kentsel dönüşüm ve peyzaj tasarımı alanında sürdürülebilirlik, sosyal etkileşimi destekleme ve çevresel sorunları çözmeye yönelik bütüncül yaklaşımlar sunmaktadır. Her biri, arazi kullanımı ve yeşil alanları yeniden şekillendirerek yaşam kalitesini artırmayı ve doğal ekosistemleri yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Cheonggyecheon Nehri, City of Tomorrow, Aylesbury Estate ve Fukasawa Symbiotic Konut Kompleksi akıllı sistemler, sürdürülebilir malzeme kullanımı ve çevresel sürdürülebilirlik kriterleriyle öne çıkmaktadır. Ayrıca, bu projeler yerel halkın katılımını teşvik ederek ve sosyal entegrasyonu sağlayarak hem doğal hem de sosyal açıdan sağlıklı yaşam alanları oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak, dünyadaki bu örnekler, peyzajın sadece doğayla uyumlu değil, aynı zamanda toplumla da uyumlu bir şekilde tasarlanması gerektiğini ve bu tasarımın kentsel dönüşüm projelerinde başarılı sonuçlar elde etmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Gelişim Süreci ve Proje Örnekleri

Türkiye’de kentsel dönüşüm süreci, ekonomik, sosyal ve politik değişimlerin etkisiyle farklı stratejilerle şekillenmektedir. 1966 öncesi, 1966-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası olmak üzere dört dönemde incelenmiştir. 1966 öncesinde, gecekondulara çözüm bulma amacıyla yapılan kentsel düzenlemelerle başlayan dönüşüm, altyapı iyileştirmeleri ve planlamayla sınırlıydı (Bayram, 2017). 1966-1980 yılları

arasında, gecekondü kanunu ve ekonomik krizlerin etkisiyle yerel projeler ön plana çıkmıştır (Yenice, 2014). 1980-2000 yılları arasında, kentsel dönüşüm daha geniş bir çerçevede, sosyal ve kültürel unsurları içeren bir yaklaşım benimsemiş; koruma projeleri ve toplu konut yasaları uygulamaya konmuştur. 2000 sonrası dönemde ise TOKİ öncülüğünde hız kazanan projelerle birlikte çevre düzenlemeleri ve yeşil alanlar önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Ocakçı, Türk ve Terzi, 2017). Bu dönemde çıkarılan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun gibi mevzuatlar, kentsel dönüşümün çevresel, estetik ve yapısal yönlerine odaklanarak yaşam kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir.

Peyzaj mimarlığının Türkiye’deki kentsel dönüşüm projelerindeki yeri ve önemi, özellikle 2000’li yıllardan itibaren daha belirgin hale gelmiştir. 1980’ler ve 1990’larda, kentsel dönüşüm süreci genellikle yapıların iyileştirilmesi ve fiziksel dönüşümle sınırlıydı. Bu dönemde peyzaj mimarlığının rolü daha çok yeşil alan düzenlemeleri ve çevre düzenlemeleri ile sınırlı tutulmuştur. Ancak, 2000’lerin başlarından itibaren kentsel yaşam kalitesini artırmaya yönelik daha kapsamlı ve sürdürülebilir projelerin artmasıyla peyzaj mimarlığı daha aktif bir olarak projelerde yer almaya başlamıştır. Sonuç olarak, peyzaj mimarlığı, kentsel dönüşüm projelerinde, sürdürülebilir, çevre dostu ve insan odaklı projelerin uygulanması noktasında kritik bir öneme sahiptir.

Türkiye’deki çeşitli kentsel dönüşüm projeleri hem fiziksel hem de sosyal açıdan önemli değişikliklere yol açmıştır. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi (İstanbul), tarihi ve kültürel mirası koruma amacı güderken, yerel halkın sosyal yapısını yeterince dikkate almayarak soylulaşma sürecine ve düşük gelirli halkın yerinden edilmesine neden olmuştur. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi (İstanbul), bölgedeki düzensiz yapılaşmayı modern ve güvenli alanlarla değiştirmeyi amaçlasa da ekolojik dengeyi koruyamamış ve sosyal yapıyı yeterince koruyamamıştır. Zağnos ve Tabakhane Vadileri Kentsel Dönüşüm Projesi (Trabzon), yeşil alanları artırarak, tarihi dokuyu koruyarak ve ekolojik sürdürülebilirlik sağlayarak başarılı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir; ancak yenilenebilir enerji ve akıllı sistemler gibi unsurlar projeye entegre edilmemiştir. Kepez-Santral Kentsel Dönüşüm Projesi (Antalya), akıllı şehir uygulamaları ve sürdürülebilir altyapılarla yaşam kalitesini artırırken, estetik uyum ve kent silüeti açısından eleştiriler almıştır. Bu projeler, kentsel dönüşümün yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve ekolojik sürdürülebilirliği de göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamaları, peyzajın fiziksel çevreyi güzelleştirmenin ötesinde, toplumsal yapıyı iyileştirmek, ekolojik sürdürülebilirlik sağlamak ve sosyal uyum oluşturmak için kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

3. İSTANBUL'DA UYGULANAN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. Yöntem ve Metodoloji

Dünyada ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm süreçlerini incelediğimizde, peyzaj mimarlığının kentsel dönüşüm projelerine olan katkısının giderek arttığını görmekteyiz. Özellikle çevresel sürdürülebilirlik, sosyal etkileşim ve yaşam kalitesini artırma hedefleri doğrultusunda, peyzaj tasarımı, sadece estetik değil, aynı zamanda ekolojik ve sosyal açıdan da önemli bir rol oynamaktadır.

Araştırma kapsamında, 2019 yılında hazırlanan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı *Kentsel Dönüşüm Projeleri Tasarım Kriterleri* ile 2017 yılında hazırlanan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İstanbul Teknik Üniversitesi iş birliği ile oluşturulan '*Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Planlama İlke ve Kriterleri*' konut alanlarının kentsel dönüşümüne yönelik ilke ve kriterler temel alınmıştır. Bu kriterler, kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilir, estetik, fonksiyonellik ve çevresel etkiler açısından rehberler niteliği taşımaktadır. Araştırma kapsamında geliştirilen kentsel dönüşüm projeleri değerlendirme kriterleri, özgün, bütüncül ve peyzaj değerini göz önünde bulunduran bir sistem önerisi sunmaktadır. Peyzaj değerinin kentsel dönüşüm projelerine katkısını vurgulamak amacıyla belirlenen kriterler; kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim bakım ve kontrol, sosyal yapı, yaşanılabilirlik ve sürdürülebilirlik olarak tanımlanmıştır.

Kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirme kriterleri, peyzaj değerlerinin ölçülmesine olanak tanıyan sistematik bir sürece dayanmaktadır. Bu süreç, temel ve alt kriterlerin belirlenmesiyle detaylandırılmış ve bu unsurlar, kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim, bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik gibi temel başlıklar altında toplanarak kriter tablosu oluşturulmuştur. Bu bağlamda, İstanbul'daki Kirazlıtepe ve Zeytinburnu Locamahal Kentsel Dönüşüm Projeleri örnekleri üzerinden yapılan analizler, peyzajın sadece estetik olarak algılanmanın ötesinde, kullanıcıların sosyal yapısını güçlendiren, ekolojik dengeye katkı sağlayan ve sürdürülebilir yaşam alanları oluşturan önemli bir disiplin olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, sürdürülebilir kentsel dönüşüm projelerinde peyzajın çok boyutlu bir şekilde ele alınması gerekliliği öne çıkmaktadır. Kentsel kimliği destekleyen peyzaj düzenlemelerinin, yerel halkın mekâna aidiyetini artırdığı, sosyal ilişkileri güçlendirdiği ve kullanıcıların açık alanları etkin bir şekilde kullanmasına katkı sağladığı görülmektedir. Erişilebilirlik açısından değerlendirildiğinde, kapsayıcı ve engelli dostu tasarımların benimsenmesi, kamusal alanların herkes tarafından rahatça kullanılabilmesini sağlamaktadır. Sosyal yapı üzerinde yapılan değerlendirmeler, yeşil alanlar ve ortak kullanım alanlarının sosyal etkileşimi artırarak toplumsal dayanışmayı güçlendirdiğini göstermektedir. Yaşanılabilirlik kriteri çerçevesinde ise, doğal peyzaj unsurlarının korunması, iklim koşullarına uyumlu tasarımlar geliştirilmesi

ve kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlı mekanlar oluşturulması, projelerin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Peyzaj düzenlemelerinin, yerel halkın ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda şekillendirilmesi, mekânsal sürekliliğin sağlanması, erişilebilirliğin artırılması ve kamusal alanların daha işlevsel hale getirilmesi, kentsel dönüşüm süreçlerinde peyzajın etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir, kimlik sahibi ve yaşanılabilir kentlerin oluşturulmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Kurgulanan modelin literatür taramaları sonucunda, benzer bir modelin yerli ve yabancı kaynaklarda bulunmadığı tespit edilmiştir. Özellikle, kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim, bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik gibi temel kriterlerin bir arada ele alındığı ve peyzaj değerlerinin ölçülebilmesi için sistematik bir değerlendirme sürecine dayanan bir model literatürde yer almamaktadır. Bu durum, geliştirdiğim modelin özgünlüğünü ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın materyalini, kentsel dönüşüm projeleriyle ilgili akademik yayınlar, ilgili yasa ve yönetmelikler, belediye raporları ve diğer dokümanlar oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışma kapsamında incelenen kentsel dönüşüm projelerine ilişkin saha verileri ve görsel materyaller de değerlendirilmiştir. Araştırma yöntemi ise, yerinde inceleme, gözlem, literatür taraması ve ilgili kurumlardan veri temini gibi çeşitli veri toplama yöntemlerini içermektedir.

3.2. Kullanılan değerlendirme kriterleri

Kentsel dönüşüm projeleri değerlendirme kriterleri, peyzaj değerlerinin ölçülebilmesi için oluşturulan sistematik bir değerlendirme sürecine dayanmaktadır. Bu süreç, temel ve alt kriterlerin belirlenmesiyle detaylandırılmış ve bir kriter tablosu oluşturulmaktadır. Tablo; kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim, bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik gibi temel başlıklar altında, değerlendirme içeriği ve ölçütleri ile oluşturulmaktadır. Mahalle ölçeği ve konut alanı ölçeğinde yapılan analizler, proje üzerinden yapılacak değerlendirmeleri netleştirmiş ve gözlemler için yönlendirme sağlamıştır. Değerlendirme ölçütleri, ‘var-yok’ ve ‘yeterli-yeterli değil’ gibi nitel ölçütlerle ifade edilerek sistematik bir değerlendirme süreci sunmaktadır. Peyzaj faktörü, her bir unsurla etkileşim içinde ele alınmakta ve bu etkileşimler, sürdürülebilir kentsel dönüşüm projelerinde izlenmesi gereken yolu belirlemek adına önemli veriler sağlamaktadır.

Kentsel kimlik, bir bölgenin karakterini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Kimlik oluşumunu etkileyen faktörler, bu çalışmanın değerlendirme içeriği olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda bölgeye ilişkin detaylı analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kent kimliği ve peyzaj düzenlemeleri birbiriyle ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm süreçlerinde, doğru adımların atılması ve bölge için tanımlanan kimliğin korunması, peyzaj tasarım kararlarında etkili ve gereklidir. Arazi topografyası hem

yapısal hem de bitkisel tasarım kararlarını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Doğal bitki örtüsünün türü, toprak yapısı ve su kaynakları, peyzaj projelerinin hangi bitkilerle şekilleneceğini belirleyen temel unsurlardır. Ayrıca, bölgenin jeolojik yapısı ve toprak özellikleri, potansiyel afet riskleri açısından göz önünde bulundurulması gereken kritik faktörlerdir. Bu unsurların dikkate alınması, projelerin sürdürülebilirliği ve çevresel uyumu açısından büyük önem taşır. Demografik yapı, bölgedeki ihtiyaçlar doğrultusunda alan kullanımlarına dair fonksiyonları belirleyecektir. Bu fonksiyonların yaş gruplarına göre ayrımı, örneğin çocuklar için oyun alanları, gençler için spor alanları, yaşlılar için dinlenme alanları oluşturulması, güvenli ve etkileşim potansiyeli yüksek mekanların tasarlanmasında belirleyici olacaktır. Sosyo-ekonomik durum ve sosyo-kültürel yapı, bölge halkı için sosyal etkileşim alanları yaratırken, aidiyet hissini güçlendiren tasarım kararlarının alınmasını sağlayacaktır. Proje kapsamında yeşil alan varlığı, yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir faktör olup, insanların doğayla olumlu yönde etkileşimini sağlayarak çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin temelini oluşturur.

Kentsel imajın belirlenmesinde Kevin Lynch tarafından geliştirilen İmaj Analizi tekniği, mahalle ölçeğinde yapılmış olup, bölgenin nasıl deneyimlendiğini ve nasıl kurgulandığını ortaya koyacaktır. Bu analiz, bölgeye ilişkin alınacak kararlar ve kentsel kimliği güçlendirecek stratejilerin belirlenmesi açısından yol gösterici olacaktır. Kent kimliği, karakter ve imaj üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, alanın genel coğrafi özellikleri, iklim ve bitki örtüsü, demografik yapı, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durumu, sosyo-kültürel özellikleri, yeşil alan varlığı ve mimari özellikleri göz önünde bulundurularak, kent kimliğini oluşturan unsurlar analiz edilmiştir. Arazi kullanımı projelerin başarısı ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Tasarım ve planlama kararlarının alınmasında, alanların verimli bir şekilde kullanımı ancak doğru planlama kararıyla mümkün olacaktır. Kentsel dönüşüm projelerinde farklı fonksiyonların bütünleşmesi mekandaki çeşitliliği artırırken, yeşil alan miktarlarının dikkate alınması sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde olumlu bir etki sağlayacaktır. Kullanılan kentsel donatı elemanları, atık dönüşüm, malzeme tercihleri, aydınlatma elemanları, oturma birimleri, malzeme seçimleri merdiven ve rampa kullanımları incelenerek değerlendirilmiştir. Alanın hem işlevsel hem de sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Atık dönüşümleri, doğa dostu malzeme tercihleri, tasarruflu aydınlatma kullanımı ve standartlara uygun herkes eşit erişilebilir olan tasarımlar kullanıcı ihtiyacını gözetirken yaşanılabilir alanlar oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca arazi kullanımı aktivite çeşitliliği ve kentsel donatı elemanları, erişilebilir, estetik, işlevsellik ve malzeme tercihleri açısından değerlendirilmiş ve bu unsurların uyumlu bir şekilde tasarlanması hedeflenmiştir.

Erişilebilirlik, mekanlar arasında ilişki kurarak, projelerde bütüncül bir sistemin temelini oluşturur. Bu bağlamda, yaya, araç ve diğer ulaşım aksları için tasarlanmış iyi bir yol kurgusu, alanlar arası etkileşimi artırırken herkes için erişilebilirliği sağlayan kapsayıcı bir rol üstlenir. Bu açıdan kentsel dönüşüm projelerinde, çevre dostu ulaşım alternatiflerinin entegre edilmesi gereklidir. Bisiklet yolları ve akslarının

kullanımı, merdiven ve rampa çözümlerinin standartlara uygunluğu ile yürünebilirlik durumları değerlendirilmiştir. Sağlık hizmetleri, eğitim kurumları, ticari alanlar, ibadet alanları ve toplu taşıma noktalarına olan mesafelerin erişilebilirlik standartlarına uygunluğu incelenmiştir. Yeşil alanlara, sosyal etkinlik alanlarına ve ticari bölgelere erişim kolaylığı, kullanıcı deneyimini artırmak amacıyla göz önünde bulundurulmuştur. Engelli bireylerin erişimi sağlamak amacıyla sesli yönlendirme sistemleri, görsel erişim için uygun ışıklandırma, dokunsal işaret levhaları ile merdiven, rampa ve yol erişim sürekliliğinin sağlanması değerlendirilmiştir. Bu standartlara uygun yapılan tasarımlar herkes için erişilebilirliği mümkün kılacak ve sürdürülebilirliği destekleyecektir.

Baş edebilirlik, afetlere karşı güvenli toplanma alanlarının parklar ve meydanlar gibi açık alanların peyzaj tasarımına stratejik bir şekilde dahil edilmesi, afet sırasında insanların güvenli bir bölgeye yönlendirilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla proje planlama kararlarında; deprem sonrası ihtiyaç duyulabilecek, su, enerji ve barınma gibi temel gereksinimlerin karşılanabileceği, kaynakların etkin bir şekilde kullanılabildiği ve afetlere karşı dirençli bir çevrenin oluşturulmasını destekleyecek alanlar tasarıma entegre edilmelidir. Proje kapsamında; güvenli alan olarak belirlenmesi gereken toplanma alanları, yeşil altyapı çözümleri ve bitki tür seçimlerinin erozyon ve yangına dayanıklılığı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu unsurlar, afetlere karşı daha dayanıklı, sürdürülebilir ve güvenli yaşam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Akıllı uygulamalar kentsel dönüşüm projelerinin temel unsurları arasında akıllı çevre, akıllı ulaşım, akıllı enerji çözümleri ve sürdürülebilir peyzaj tasarımları yer almaktadır. İnsan yaşamını kolaylaştıran bu uygulamalar, çevresel sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlamaktadır. Akıllı atık yönetimi, yağmur suyu depolama sistemleri ve akıllı sulama gibi çözümler, enerji ve su verimliliğini desteklemektedir. Yeşil binalar, yeşil çatılar ve yenilenebilir enerji sistemleri, kentsel dönüşüm projelerinin daha yenilikçi ve sürdürülebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, proje kapsamında akıllı atık toplama sistemleri, atık su yönetimi, akıllı sulama ve yağmur suyu yönetimi sistemleri; akıllı sayaçlar, dikey bahçeler, otopark yönetimi ve akıllı durak sistemleri ile yeşil binalar, yeşil çatılar, yeşil altyapı çözümleri ve yenilenebilir enerji sistemleri detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu unsurlar, kentsel dönüşüm projelerinde çevresel sürdürülebilirliği artırmayı ve yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir.

Yönetişim bakım ve kontrol kentsel dönüşüm projelerinde paydaş katılımları ve halkın katılımı, proje başarısını etkileyen faktörlerdendir. Proje sürecinde, paydaşlar ve halkın katılımı değerlendirilmiştir. Güvenlik açısından, kullanılan kentsel donatı elemanlarının standartlara uygunluğu, kamera sistemlerinin entegrasyonu, uzaktan erişim ve kontrol sistemleri, yangın algılama sistemlerinin etkinliği gibi unsurlar, proje kararlarında dikkate alınan önemli bileşenlerdendir. Ayrıca, ilgili yönetimler tarafından yürütülen bakım çalışmaları ve yönetim hizmetleri, alanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamak açısından

kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, projenin uzun vadeli sürdürülebilirliğini destekleyecek bakım çalışmaları ve peyzaj mimarlığı varlığı değerlendirilmiştir.

Sosyal yapı ve yaşanılabilirlik kriteri, toplumun değişen ihtiyaçlarına yönelik taleplerini dikkate alarak, dönüşümün sadece fiziksel değil, sosyal yaşamın da sürece dahil edilmesi gerektiğini vurgulamak amacıyla belirlenmiştir. Bu bağlamda, dönüşüm sürecinde kimlik yapısı, alan kullanımları, erişilebilirlik ve başedebilirlik kriterlerinin bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir. Yaşam kalitesini artırmaya yönelik kararlar, kentsel kimlik analizi, fonksiyon tercihleri, erişilebilirlik, yeşil alan kullanım standartları, afet çözüm politikaları gibi unsurlarla desteklenmiştir. Tüm kullanıcı grupları için işlevsel alanların oluşturulması, bu kriterlerin bir bütün olarak uygulanmasıyla sağlanacak ve kentsel yaşamın kalitesini artıracaktır.

Sürdürülebilirlik Kentsel dönüşüm süreçlerinin hızlı gelişimi, sosyal, çevresel ve ekonomik bozulmalara yol açmaktadır. Bu olumsuz etkileri en aza indirmek için sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi önemlidir. Kaynakların korunması, ekolojik kararlar, enerji verimliliği, suyun etkin kullanımı, atık yönetimi, geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı ve akıllı sistemlerin entegrasyonu gibi unsurlar çerçevesinde projeler değerlendirilecektir. Kapsayıcı bir sürdürülebilirlik yaklaşımını destekleyen, akıllı uygulamalar, yönetim, bakım ve kontrol mekanizmalarının projelere dahil edilmesi, kentsel dönüşüm süreçlerinin sürdürülebilirliği artırarak projelere yenilikçi katkılar sağlayacaktır.

İstanbul'un Kirazlıtepe ve Locamahal bölgeleri, inceleme alanı olarak seçilmiştir. 1. derece deprem bölgesinde yer alan bu çalışma alanları, geçmişte yoğun gecekonduların bulunması ve özellikle Zeytinburnu ilçe genelinde hızlı bir dönüşüm sürecinin yaşanması nedeniyle, bölgelerdeki değişimi anlamak adına bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. İstanbul'un Kirazlıtepe ve Locamahal bölgeleri, inceleme alanı olarak seçilmiştir. 1. derece deprem bölgesinde yer alan bu çalışma alanları, geçmişte yoğun gecekonduların bulunması ve özellikle Zeytinburnu ilçe genelinde hızlı bir dönüşüm sürecinin yaşanması nedeniyle bölgelerdeki değişimi anlamak adına önemli bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, iki bölgenin alan kullanımı ve mekânsal organizasyon açısından sergilediği farklılıklar, dönüşüm projelerinin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Üsküdar Kirazlıtepe Kentsel Dönüşüm Projesi ve Zeytinburnu Locamahal Kentsel Dönüşüm Projesi, belirlenen kentsel dönüşüm projeleri değerlendirme kriterleri üzerinden kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme süresince, her iki proje, kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanılabilirlik ve sürdürülebilirlik temel başlıkları altında değerlendirilmiş ve başlıkları destekleyen alt başlıklarla somut bir biçimde analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarının kullanılan değerlendirme ölçütlerine göre standartlara uygunluğu, 3194 sayılı İmar Kanunu, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Türk Standardı Enstitüsü 12576 kapsamında değerlendirilmiştir.

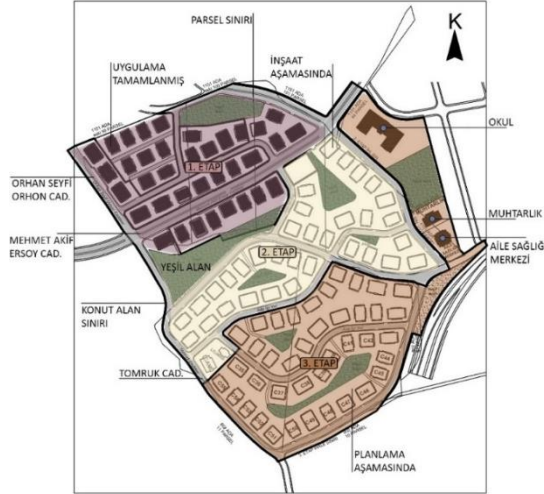
3.3. Üsküdar Kirazlıtepe Kentsel Dönüşüm Projesi

İncelenen kentsel dönüşüm proje alanı İstanbul'un Üsküdar İlçesi'nde, Kirazlıtepe Mehmet Akif Ersoy, Küplüce ve Ferah mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Kuzeyinde Çengelköy Mahallesi, kuzeydoğusunda Güzeltepe Mahallesi, güneyinde Küplüce Mahallesi, güneydoğusunda Ferah Mahallesi, batısında Beylerbeyi Mahallesi, doğusunda Mehmet Akif Ersoy mahallelisi bulunmaktadır (Yontan, 2021).

Şekil 1: Proje alanı konumu (Google Earth, 2024)

Üsküdar Kirazlıtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, 2020 yılının sonunda tamamlanması planlanan proje, Covid-19 pandemisinden kaynaklı gecikmeler nedeniyle 1. Etap, 2021 yılı ağustos ayında mülk sahiplerine teslim edilmiştir. Projenin 2. Etabı ise 2024 yılı aralık ayında tamamlanmış olup, 3. Etap çalışmalarına devam edilmektedir. Toplamda 180.000 m²'lik alana sahip proje, 1. etapta 29.908 m² konut alanı ve 7.232 m² yeşil alan sunmaktadır. Proje, Üsküdar Belediyesi, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile yerel halkın katkılarıyla yürütülmektedir. 3 etaplık projede, 2+1 ve 3+1 tipi toplam 504 konut yer almakta ve 143 bloktan oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde 566 bina ve 1.595 bağımsız birim yer değiştirilmiştir. Proje, sağlıklılaştırma, yeniden geliştirme ve temizleme gibi dönüşüm türlerini içermektedir. Toplam maliyeti 440 milyon TL olarak belirlenen projede, 147 ticari birim, bir cami, iki lojman, 2500 kapalı otopark, bir eğitim binası, bir sağlık ocağı ve bir sosyal tesis binası da yer almaktadır. Proje, 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu ve diğer ilgili yasalar çerçevesinde hayata geçirilmektedir.

Şekil 2: Alan etap sınırları (Yazar tarafından hazırlanmıştır)

Kirazlıtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, alanın topoğrafyadaki eğim zorluklarına rağmen, tasarım kararları açısından uyumlu ve kademeli çözümlerle ele alınmıştır. Dönüşüm öncesinde, kötü yaşam koşulları, gecekonduların yoğunluğu ve altyapı sorunlarıyla tanımlanan bölge, dönüşüm sonrasında altyapı düzenlemeleri, sokak yenileme çalışmaları ve güvenli yapıların inşasıyla fiziksel olarak modern bir görünüme kavuşmuştur. Ancak, dönüşüm sonrası yoğun beton yapılaşmaların hâkim olduğu yeni doku, bölgenin geleneksel mahalle kimliğini kaybetmesine neden olmuş, bu durum fiziksel ve sosyal uyum açısından uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. Proje kapsamında sosyal donatı alanları, ticari yapılar, eğitim kurumları, sağlık tesisleri ve yeşil alanlar bütüncül olarak ele alınmış olsa da fonksiyonlara erişilebilirlik açısından bazı noktalar standartlara uygunluk açısından yetersiz kalmıştır. Peyzaj tasarımında iklime uygun tür seçimleri yapılmış olmakla birlikte, bitki çeşitliliği ve sayısı yetersiz olarak değerlendirilmiş, sert ve yumuşak zeminler arasındaki dengenin gözetilmemesi ise niteliksiz yeşil alan boşluklarının oluşmasına neden olmuştur. Bahçe sulama sisteminde yağmurlama sulama yönteminin tercih edilmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilirken, enerji verimliliği, atık yönetimi, akıllı teknolojiler ve yeşil uygulamalar gibi yenilikçi çözümlerin projeye dahil edilmemesi çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir eksiklik olarak öne çıkmıştır. Yeşil alanların sınırlılığı ve sosyal alanların yeterince etkin kullanılamaması, kullanıcıların sosyal etkileşim ve rekreatif ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak, Kirazlıtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, fiziksel dönüşüm hedeflerini büyük ölçüde karşılasa da sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik boyutlarında iyileştirilmesi gereken birçok noktayı barındırmaktadır.

3.4. Zeytinburnu Locamahal Kentsel Dönüşüm Projesi

Çalışma alanı İstanbul'un Zeytinburnu İlçesi Sümer Mahalle sınırı içinde yer almaktadır. Kazlıçeşme, Veliefendi, Yeşiltepe ve Nuripaşa mahallerine sınırları olan, Prof. Dr. Turan Güneş Caddesi, 215 Sokak ve

Şehit Er Davut Baş Sokak hatları üzerinde bulunan bir konumda yer almaktadır. Konumu itibarıyla sahile, Veliefendi Hipodromu'na ve Çırpıcı Millet Bahçesi'ne yürüme mesafesindedir. (Google Earth, 2023) E-5 Otoyolu'na olan yakınlığı, Marmaray ve Avrasya Tüneli gibi önemli ulaşım hatlarına olan yürüme mesafesi, otobüs, metrobüs, minibüs gibi diğer ulaşım alternatiflerinin büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Şekil 3: Proje alanı konumu (Google Earth, 2024)

Zeytinburnu Locamahal Kentsel Dönüşüm Projesi, 2017 ile 2021 yılları arasında tamamlanmıştır. Proje alanı toplamda 233.000 m² inşaat alanına sahip olup, 36.000 m²'lik bir arsa üzerine inşa edilmiştir. Bu alanın 10.000 m²'si peyzaj alanı olarak ayrılmıştır. Proje, Zeytinburnu Belediyesi, KİPTAŞ A.Ş. ve yerel halkın iş birliğiyle gerçekleştirilmiştir. 20 blok konut ve ticari alanlardan oluşan proje, 3 etap halinde tamamlanmıştır. Konut tipleri 2+1, 3+1 ve 4+1 olarak planlanmış olup, kentsel dönüşüm türleri arasında sağlıklılaştırma, yeniden geliştirme ve temizleme yer almaktadır. Projenin toplam maliyeti 450.000.000 TL olarak belirlenmiş, ayrıca 1 adet ticari merkez (6 adet dükkân), 71 adet dükkân ve sosyal tesis imkanları da projeye dahil edilmiştir. Proje kapsamında, 650 metre uzunluğunda yürüyüş ve bisiklet parkuru, yeşil alanlar, kelebek bahçesi, hobi bahçeleri, su bahçeleri, süs havuzları, çocuk oyun alanı, basketbol sahası, kapalı otopark, oturma ve dinlenme alanları fonksiyonel olarak tasarlanmıştır. Ek olarak kapalı havuz, fitness salonu, sauna, hamam, pilates, yoga ve buhar odası gibi sosyal tesis imkanları projeye dahil edilmiştir.

Şekil 4: Vaziyet planı (KİPTAŞ A.Ş. Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü)

Locamahal Kentsel Dönüşüm Projesi, İstanbul'un merkezi bir noktasında yer alan, çevresel ve sosyal açıdan önemli bir dönüşüm alanı olarak öne çıkmaktadır. Proje alanının toplu taşıma, eğitim ve ticaret merkezlerine yürüme mesafesinde bulunması, erişilebilirlik açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Dönüşüm öncesinde ise alan, eski ve sağlıklı yapıların varlığıyla birlikte, birinci derece deprem bölgesinde yer alması nedeniyle riskli alan olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda, bölgede sağlıklaştırma, temizleme ve kentsel yenileme çalışmaları başlatılmıştır. Projenin tamamlanmasının ardından, yeni oluşan doku, güvenli yapılar ve artan yaşam kalitesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ancak, yüksek katlı binaların kent silüetini bozması, geleneksel mimariden uzaklaşılması ve yerel kimlik kaybı gibi olumsuz etkiler de gözlemlenmiştir. Tüm bu etkiler, kentsel dönüşüm projelerinin sadece fiziksel iyileştirme ile sınırlı kalmayıp, toplumsal ve kültürel boyutlarının da dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.5. Bulgular

Araştırma kapsamında, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İstanbul Teknik Üniversitesi iş birliğiyle hazırlanan Kentsel Dönüşüm Projeleri Tasarım Kriterleri ve Konut Alanlarının Dönüşümüne Yönelik İlke ve Kriterler temel alınmıştır. Bu kriterlerin seçilmesindeki başlıca nedenler; kentsel dönüşüm projeleri için ulusal ölçekte standartlar ve rehber ilkeler olarak belirlenmeleri, uygulama süreçlerine yön vermeleri ve peyzaj mimarlığı disipliniyle uyumlu, çok yönlü değerlendirme olanakları sunmalarıdır. Bu bağlamda, seçilen kriterler kentsel dönüşüm projelerine peyzaj mimarlığı perspektifinden kapsamlı bir analiz yapma imkânı sağlamaktadır. Kriterler, kentsel dönüşüm ve peyzaj mimarlığını yaşanabilir ve sürdürülebilirlik boyutlarıyla ele alınarak, kentsel dönüşüm projeleri için bir değerlendirme sistemi geliştirilmiştir. Bu süreç, temel ve alt kriterlerin belirlenmesiyle detaylandırılmış ve bir kriter tablosu oluşturulmaktadır. Tablo; kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim, bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik gibi temel başlıklar altında, değerlendirme içeriği ve ölçütleri ile oluşturulmaktadır.

Kentsel Kimlik: Her iki projede de bölgenin tarihi, kültürel ve doğal yapısından kopuk, bağımsız bir konut alanı oluşturulmuş olup, bu durum karakter ve imaj açısından yetersiz bulunmuştur. Fiziksel, sosyal ve kültürel değerlendirmeler kapsamında kimlik oluşturma ve projelerin yerel özellikleri yansıtmada konularında eksiklikler gözlemlenmiştir. Bu durum, kentsel dönüşüm projelerinin kentin mevcut değerlerini koruma ve geliştirme açısından yetersiz kaldığını göstermektedir.

Arazi kullanımı: Proje alanlarındaki konut yoğunluğu ve yeşil alanların eksikliği, kentsel dönüşüm projelerinin hedefleriyle çelişen bir durum yaratmaktadır. Aktivite çeşitliliği açısından her iki projede de çocuk oyun alanları ve spor alanları yer almakta, ancak fitness alanı yalnızca Locamahal projesinde bulunmuştur. Projeler, yeşil alan yoksunluğu, niteliksiz alan kullanımları, yoğun betonlaşma ve arazi kullanımlarının dengesizliği ile dikkat çekmektedir. Kullanılan bitki seçimlerinin su ihtiyacının az olması olumlu bir etki sağlasa da yeşil alan miktarlarının her iki projede de standartların altında kalması, açık alan planlamasında yeşil altyapıya verilen önemin düşük olduğunu göstermektedir.

Erişilebilirlik: Fiziksel erişilebilirlik açısından, Kirazlıtepe projesinde bisiklet aksının olmaması, sınırlı erişim ve merdiven ile rampa uygulamalarının standart dışı kullanımı, erişimi kısıtlamıştır. Hizmet alanlarına erişim mesafesi değerlendirildiğinde, Locamahal projesinde eğitim, ibadet ve sosyal etkinlik alanları proje kapsamı dışında olsa da bu alanlar yakın çevredeki yürünebilir mesafededir. Kirazlıtepe’de ise eğitim ve dini alanlar proje kapsamında yer almaktadır. Bu açıdan Locamahal projesi, Kirazlıtepe’ye kıyasla daha erişilebilir olarak değerlendirilmiştir.

Başedebilirlik: Her iki projede de toplanma alanları ve yeşil altyapı çözümleri bakımından eksiklikler bulunmaktadır. Peyzaj kapsamında dayanıklı bitki türlerinin seçimi her iki projede de uygulanmış olsa da başedebilirlik parametreleri göz önünde bulundurularak bir tasarım kararı alınmamıştır. Bu durum, projelerde kullanıcıların acil durumlar için güvenli ve rahat bir şekilde toplanabileceği alanların ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen yeşil altyapı çözümlerinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Akıllı uygulamalar: Akıllı çevre, akıllı ulaşım ve akıllı yapılar kategorilerinde her iki projede de belirgin bir uygulama olmadığı gözlemlenmiştir. Dikey bahçeler yalnızca Kirazlıtepe projesinde yer alırken, diğer tüm alt kriterlerde projeler yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Ortak güvenlik kameraları ve yangın algılama sistemleri her iki projede de bulunmaktadır, ancak yenilenebilir enerji sistemleri ve yeşil çatılar gibi sürdürülebilir akıllı çözümlerle ilgili herhangi bir tasarım kararı alınmamıştır.

Yönetişim bakım ve kontrol: Kirazlıtepe projesinde halkın katılımı sağlanırken, Locamahal projesinde halkın katılımı sürece dahil edilmemiştir. Halkın kentsel dönüşüm süreçlerine katılımı önemli olup, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınması gereklidir. Kirazlıtepe’de halkın katılımı sürece dahil edilmesine rağmen, süreçte önemli bir değişiklik yaşanmamış ve TOKİ kapsamında projelere entegre

edilen fonksiyon seçimleri uygulanmıştır. Her iki projede de peyzaj bakım çalışmaları, bakım maliyetleri ve peyzaj mimarı personeli açısından eksiklikler tespit edilmiştir.

Sosyal yapı ve yaşanılabilirlik: Her iki proje de kapsayıcı tasarım açısından eksiklikler içermektedir. Engellilere yönelik fonksiyonların kullanımı, yaş gruplarına yönelik ayırım yapılmayan çocuk oyun alanları gibi kriterler yeterince karşılanmamıştır. Locamahal projesinde, sağlıklı ve engelli bireyler için rampa ve asansörler bulunurken, Kirazlıtepe'ye göre daha yaşanılabilir ve kapsayıcı bir özellik göstermektedir.

Sürdürülebilirlik: Her iki projede de yağmur suyu yönetimi, geri dönüştürülebilir malzeme seçimi ve geçirgen yüzeylerin kullanımı gibi sürdürülebilirlik kriterlerinin göz önünde bulundurulmadığı görülmüştür. Su ögesi kullanımı ve bitkisel kompozisyon varlığı, Locamahal projesinde daha iyi bir performans sergileyen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Ancak genel olarak, sürdürülebilirlik kavramı projelerde uygulamalara entegre edilmemiştir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projelerinin çeşitli boyutları detaylı bir şekilde ele alınarak, peyzaj değerlerinin dönüşüm projelerine entegrasyonu sağlandığında, kentlerin sürdürülebilirlik, erişilebilirlik ve yaşanabilirlik açısından daha sağlıklı bir gelişim gösterebileceği sonucuna varılmıştır. Bu, yalnızca çevresel değil, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından da kentlerin daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmasını sağlayacaktır.

Peyzaj tasarımı, kentsel kimlik, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve toplumsal etkileşim gibi unsurlarını bir araya getirerek yaşam kalitesini artıran ve çevresel duyarlılığı destekleyen alanlar oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Bu doğrultuda sürdürülebilir ve yaşanılabilir kentler yaratılmasına yönelik önemli yaklaşımlar sunulmuştur.

Aşağıda oluşturulan değerlendirme tablosu, Kirazlıtepe ve Locamahal kentsel dönüşüm projelerinin belirlenen kentsel kriterler çerçevesinde karşılaştırılmasını içermektedir. Değerlendirme ölçütü, her bir kriter için 0-1 puanlaması ve yeterli- yeterli değil olarak belirlenmiştir. Değerlendirme sürecinde, kentsel kimlik, arazi kullanımı, erişilebilirlik, başedebilirlik, akıllı uygulamalar, yönetim bakım ve kontrol, sosyal yapı ve yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik başlıkları altında belirlenen temel kriterler ve alt kriterlerden oluşturulmuştur. Bu alt kriterlerden yeşil alan miktarı, sosyal ve kamusal alan erişimi, erişilebilirlik standartları, akıllı şehir teknolojileri, peyzaj tasarımı ve sürdürülebilir uygulamalar gibi önemli faktörler karşılaştırmalı olarak ele alınmış, her iki projenin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiştir. Sonuçlar, projelerin kent yaşamına sunduğu katkıyı değerlendirmeye yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Çizelge 1'de tanımlanan 'Yeterlilik' düzeyine dair değerlendirmeler; arazi kullanımı, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun Plan Yapımına Ait Esasları ile 26147 sayılı Otopark Yönetmeliği, kentsel donatı elemanlarına ilişkin standartlar, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Erişilebilirlik Kılavuzu ile Türk Standardı TS 12576 doğrultusunda; erişilebilirlik kriteri ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Erişilebilirlik Kılavuzu esas alınarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 1: Kentsel dönüşüm projeleri değerlendirme kriterleri sonuç tablosu (Yazar tarafından hazırlanmıştır)

Temel kriterler	Alt kriterler	Değerlendirme içeriği	Kirazlıtepe kentsel dönüşüm projesi Değerlendirme sistemi	Locamahal kentsel dönüşüm projesi Değerlendirme sistemi	Kirazlıtepe	Locamahal
Kentsel kimlik	Karakter ve İmaj	Fiziksel sosyal ve kültürel değerlendirme	Yok	Yok	0	0
Arazi kullanımı	Aktivite çeşitliliği	Çocuk oyun alanı	Var	Var	1	1
		Spor alanı (Basketbol sahası)	Var	Var	1	1
		Açık alan Fitness alanı	Yok	Var	0	1
		Yeşil alan miktarı	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
		Otopark kullanım alanı	Yeterli	Yeterli	1	1
	Kentsel donatı elemanları	Çöp kutusu	Var	Var	1	1
		Yönlendirme tabelaları	Var	Var	1	1
		Aydınlatma elemanları	Yeterli	Yeterli	1	1
		Pergola ve oturma elemanları	Var	Var	1	1
		Merdiven ve rampalar	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
Erişilebilirlik	Fiziksel erişilebilirlik	Bisiklet aksı kullanımı	Yok	Var	0	1
		Yolların standartlara uygunluğu	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
		Merdiven kullanımı ve standartlara uygunluğu	Yeterli değil	Merdiven kullanımı yoktur.	0	0
		Rampa kullanımı	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
	Hizmet alanlarına erişim mesafesi	Eğitim hizmetlerine erişim	Yeterli	Yeterli	1	1
		İbadet alanına erişim	Yeterli	Yeterli	1	1
		Toplu taşıma erişim mesafesi	Yeterli	Yeterli	1	1
	Rekreasyon alanlarına erişim	Yeşil alan erişimi	Yeterli değil	Yeterli	0	1
		Sosyal etkinlik alanlarına erişimi	Yeterli değil	Yeterli	0	1
		Ticari alanlara erişim	Var	Var	1	1

	Engelsiz erişim	Sesli yönlendirme tabelaları	Yok	Yok	0	0
		Görsel erişim	Yok	Yok	0	0
		Dokunsal işaret levhaları	Yok	Yok	0	0
		Merdiven, rampa ve yol erişilebilirliği	Yok	Yok	0	0
		Engelsiz yürünebilirlik	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
Baş edebilirlik	Açık alan planlanması	Toplanma alanı	Yok	Var	0	1
		Açık alanların ve parkların toplanma alanı belirlenmesi	Yok	Var	0	1
	Yeşil alt yapı çözümleri	Temel gereksinimler için alan tasarımı	Yok	Yok	0	0
	Afet riskine karşı duyarlı bitki seçimi	Dayanıklı tür seçimi	Var	Var	1	1
Akıllı uygulamalar	Akıllı çevre	Atık yönetimi	Yok	Yok	0	0
		Su yönetimi	Yok	Yok	0	0
		Dikey bahçeler	Var	Yok	1	0
	Akıllı ulaşım	Otopark yönetimi	Yok	Yok	0	0
		Akıllı durak	Yok	Yok	0	0
	Akıllı yapılar	Yeşil binalar	Yok	Yok	0	0
		Yeşil çatılar	Yok	Yok	0	0
		Yenilenebilir enerji sistemleri	Yok	Yok	0	0
	Akıllı güvenlik	Güvenlik kameraları	Var	Var	1	1
		Uzaktan erişim ve kontrol sistemi	Var	Var	1	1
		Yangın algılama	Var	Var	1	1
	Akıllı enerji	Güneş enerjili entegre sistemler	Yok	Yok	0	0
		Yeşil altyapı sistemleri	Yok	Yok	0	0
Yönetişim bakım ve kontrol	Proje paydaş katılımı	Halkın katılımı	Var	Yok	1	0
	Güvenlik	Site güvenliği (Giriş-Çıkış)	Yok	Var	0	1
	Peyzaj bakım çalışmaları ve bütüncül planlama yaklaşımı	Peyzaj bakım çalışmaları	Var	Var	0	0
		Yönetim hizmeti (iştirakler)	Var	Var	1	1
		Peyzaj mimarı personeli (Yönetimi bünyesinde)	Yok	Yok	0	0
Sosyal yapı ve yaşanılabilirlik	Kapsayıcı tasarım	Engellileri bireylere yönelik fonksiyon kullanımı	Yok	Yok	0	0

		Sağlıklı bireyler için kullanım alanları	Var	Var	0	1
		Çocuk oyun alanları yaş grubu ayrımı	Yok	Yok	0	0
Sürdürülebilirlik	Su ögesi kullanımı Yağmur suyu ve atık su yönetimi	Su ögesi	Yok	Var	0	1
		Yağmur suyu depolama alanı	Yok	Yok	0	0
		Gri atık su dönüşümü	Yok	Yok	0	0
	Malzeme seçimleri	Geri dönüştürülebilir malzeme seçimi	Yok	Yok	0	0
		Geçirgen yüzeyler	Yok	Yok	0	0
	Peyzaj tasarımın estetik ve işlevsel kullanımı	Bitkisel kompozisyon	Yok	Yok	0	0
		Kişi başına düşen yeşil alan metrekaresi	Yeterli değil	Yeterli değil	0	0
		Yerel bitki türlerinin kullanımı	Yok	Yok	0	0
Toplam Sonuç					20	26
Değerlendirme ölçütü (0-1, yeterli- yeterli değil)						

Kirazlıtepe ve Locamahal projeleri, peyzaj değerlerinin dönüşüm projelerine entegrasyonu açısından farklı değerlendirme parametrelerine göre analiz edilmiştir. Kirazlıtepe projesi, 20 parametre ile olumlu bir değerlendirme alırken, Locamahal projesi 26 parametre ile daha yüksek bir başarı göstermektedir. Her iki proje için de değerlendirme kriterlerinin dahil edilmesine ilişkin önemli hususlar ortaya konulmuştur. Kirazlıtepe projesi, sosyal etkileşim alanları ve erişilebilirlik açısından zayıf kalırken, Locamahal projesi bu alanlarda daha başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu, Locamahal projesinin kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımının ve toplumsal etkileşim alanlarının daha fazla ön planda tutulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, her iki projede de sürdürülebilirlik, atık yönetimi ve yeşil alan kullanımı gibi çevresel ve ekolojik açıdan kritik unsurlar açısından eksiklikler gözlemlenmiştir. Bu eksiklikler, projelerin sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik dengeyi sağlama açısından zayıf noktaları olarak öne çıkmaktadır. Projelerin gelecekteki gelişim süreçlerinde bu unsurlara daha fazla dikkat edilmesi gerektiği, özellikle yeşil alanların daha etkin kullanılmasının ve çevresel etkilerin minimuma indirilmesinin büyük önem taşıdığı söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kentsel dönüşüm, kentlerin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda çevresel, sosyal ve fiziksel açıdan bütüncül bir şekilde dönüştürülmesini ifade eden kompleks bir süreçtir. Dünya genelinde bu süreç, Sanayi Devrimi, savaşlar, göçler, doğal afetler ve değişen toplumsal ihtiyaçlar gibi dinamiklere bağlı olarak

şekillenmiştir. Türkiye’de ise süreç, özellikle gecekondulaşma ve deprem riskine karşı alınan önlemlerle hız kazanmış; ancak bu hızlı gelişim, kontrolsüz büyüme, plansız kentleşme ve çevresel bozulma gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri genellikle fiziksel iyileşme ve gelişmeye odaklanmış, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ile yaşam kalitesini artırma hedefleri çoğu zaman geri planda kalmıştır. Dünya genelindeki uygulamalarda, ekolojik tabanlı kentsel dönüşüm projelerinin enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik gibi temalar üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu projelerde, doğal kaynakların etkin kullanımı, çevresel etkilerin azaltılması ve sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulması temel hedefler arasında yer almaktadır. Türkiye’de ise, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği önceliklendiren yaklaşımlar genellikle geri planda kalmış, kentsel dönüşüm projeleri daha çok fiziksel iyileştirme ve yenileme odaklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu durum, çevresel ve sosyal değerlerin projelere etkin bir şekilde entegre edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinde kentlerin sürdürülebilirliğini sağlamak ve yaşam kalitesini artırmak açısından peyzaj mimarlığının önemini vurgulamak, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları bağlamında alınan planlama ve tasarım kararlarında, peyzaj varlıklarının değerlendirilmesine yönelik kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlerin uygulamalara entegre edilmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır. Araştırma sürecinde geliştirilen değerlendirme sistemi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Projeleri Tasarım Kriterleri ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İstanbul Teknik Üniversitesi iş birliği ile hazırlanan Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Planlama İlke ve Kriterleri çalışmalarını temel alarak oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Üsküdar Kirazlıtepe ve Locamahal kentsel dönüşüm projeleri, belirlenen kriterler doğrultusunda analiz edilmiş ve peyzaj tasarım yaklaşımları, kriterlere uygunluk açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Kirazlıtepe ve Locamahal projelerinde yapılan incelemeler, her iki projede de tasarım açısından çeşitli eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Özellikle yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik gibi temel ilkelerin projelere yeterince entegre edilemediği tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, bu kentsel dönüşüm projelerinde peyzaj değerlerinin geri planda kaldığını, çevresel ile sosyal sürdürülebilirlik açısından daha bütüncül bir yaklaşımın gerekli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, proje alanlarına özgü ekolojik ve sosyal ihtiyaçların doğru bir şekilde analiz edilmesi, sürdürülebilir tasarım açısından büyük önem taşımaktadır. Yeşil altyapı sistemlerinin (yağmur bahçeleri, geçirgen yüzeyler, doğal bitki türlerinin kullanımı vb.) projelere entegre edilmesi hem ekolojik dengeyi gözeten hem de kullanıcı odaklı yaşam alanlarının oluşturulmasına katkı sunacaktır.

Kentsel kimlik: Projeye halkın katılımı sağlanmalı, yerel halkın ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak tasarım süreci şekillendirilmelidir. Alanın tarihi ve kültürel özellikleri ile peyzaj öğeleri ön plana çıkarılmalı, bu unsurlar tasarımın temel öğeleri olarak entegre edilmelidir. Yerel malzemelerin

kullanımıyla geleneksel mimari ve formlar oluşturulmalı, bölgenin kimliği ile uyumlu, estetik ve fonksiyonel yapılar inşa edilmelidir. Sosyal etkileşimi güçlendiren, yeşil alanlar, fonksiyonel alanlar ve kamusal alanlar tasarıma dahil edilerek, toplumsal bağların güçlendirilmelidir.

Arazi kullanımı: Yeşil alan miktarı artırılarak, kullanıcılar için hobi bahçeleri ve tarımsal faaliyetlerin yürütülebileceği alanlar tasarlanmalıdır. Bu bahçeler, belirli kurallar ve sınırlar dahilinde kullanıma sunulmalı ve kontrol altında tutulmalıdır. Otopark alanları yeterli olsa da bisiklet park alanları ve elektrikli araç şarj istasyonları eklenerek seçenekler artırılmalıdır. Çocuk oyun alanları, engelliler için de erişilebilir şekilde entegre edilmeli ve farklı yaş gruplarına uygun olarak belirlenmelidir. Güvenli, eğitici ve doğal malzemelerle oyun alanları tasarlanmalıdır. Bu tasarımlar, tüm kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak, sosyal etkileşimi artıracak ve sürdürülebilir yaşam koşullarını destekler nitelikte olmalıdır.

Erişilebilirlik: Konut ve çevresi, kullanıcının erişimine uygun şekilde tasarlanmalıdır. Kirazlıtepe özelinde yaya yollarının sürekliliği sağlanmalı ve standartlara uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Mevcut akslara entegre bisiklet yolları, elektrikli araç şarj istasyonları ve yürüyüş yolları gibi alternatif imkanların dahil edilmesiyle, çevre dostu, sağlıklı ulaşım seçenekleri sunulmalıdır. Her iki proje kapsamında, Engelli bireyler için, rampa ve yol erişimi standartlara uygun bir şekilde tasarlanmalı, otopark alanlarında engelliler için özel park yerleri ayrılmalıdır. Bu düzenlemeler dahilinde herkes için erişilebilir ve daha kapsayıcı bir yaşam alanı oluşturulması sağlanmalıdır.

Baş edebilirlik: Parklar, yeşil alanlar ve ortak alanlar, olası afetlere karşı dönüştürülebilir nitelikte ve esnek kullanım imkânları sunacak şekilde planlanmalıdır. Geçici barınma alanı olarak kullanılabilecek açık geniş yeşil alanlar oluşturulmalı ve geçirgen yüzey malzemeleri tercih edilmelidir. Yangın riskine karşı dayanıklı bitki türleri tercih edilmeli ve peyzajda yangına dayanıklı malzemeler tercih edilmelidir. Heyelan riskine karşı kök yapısı güçlü bitkiler seçilmelidir. Bu tür çözümler, yeşil altyapının gücünü ortaya koyarak çevresel risklerin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Akıllı uygulamalar: Standart plastik çöp konteynerleri yerine, atık yönetimi süreçlerinin daha etkin hale getirilebilmesi için geri dönüşüm sistemleriyle birlikte bir atık yönetimi planlı hazırlanmalıdır. Bu süreçte, alanda geri dönüşüm alanları oluşturulup, atıkların doğru bir şekilde ayrışması sağlanmalı, kompost alanları oluşturulmalıdır. Organik atıklar, doğal gübre olarak yeşil alanlarda kullanılabilir. Bu yaklaşım, atıkların sebep olduğu çevresel sorunların etkileri azaltılarak her konut projesi için önemli bir katkı sağlayacaktır. Ek olarak, güneş enerjisiyle çalışan aydınlatma sistemleri dahil edilmesiyle, yenilikçi, sürdürülebilir ve enerji tasarruflu çözümler sunulabilir.

Yönetişim bakım ve kontrol: Yerel halkın projelere katılımı teşvik edilmeli, peyzaj sürdürülebilirliğini artıran eğitim programları dahil edilerek halkın sürdürülebilir uygulamalara karşı bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Proje özelinde kapsamlı finansman planlamaları yapılmalı ve kentsel dönüşüm süreci şeffaf

bir şekilde yürütülmelidir. Proje sonrası yönetsel sürdürülebilirliğin sağlanması için uygun bütçe koşullarının oluşturulmalı ve peyzaj mimarı ile düzenli bir bakım modeli geliştirilmelidir. Bu yaklaşımlar, projelerde uzun vadeli peyzaj sürdürülebilirliğini sağlayarak çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sağlıklı yaşam alanlarının oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Sosyal yapı ve yaşanılabilirlik: Sosyal yapı ve yaşanılabilirlik özelliklerini artıran kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmelidir. Engelli bireyler de dahil olmak üzere tüm kullanıcıların kolaylıkla erişebileceği alanlar tasarlanmalıdır. Bu kapsamda, sürdürülebilir altyapılar ve fonksiyon seçimleri ile kullanıcı etkileşimi artıracak nitelik planlanmalar yapılmalıdır. Örneğin; tematik bahçeler, hobi bahçeleri gibi sosyal alanlar tasarlanarak yaşam koşullarını destekleyerek kullanıcılara çeşitli imkanlar sunacaktır.

Sürdürülebilirlik: Projelerde yağmur suyu yönetimi, geri dönüştürülebilir malzeme seçimi ve geçirgen yüzeylerin kullanımına yönelik sürdürülebilirlik kriterleri yeterince değerlendirilmemiş ve iyileştirmeler gereklidir. Bu bağlamda, yağmur suyu yönetimini geliştirmek amacıyla doğal göletler ve yağmur bahçeleri tasarıma dahil edilmelidir. Yağmur suyu ve gri suyun depolanması için sistemler kurulmalı ve su bahçe sulaması olarak kullanılmalıdır. Malzeme seçiminde çevre dostu, geri dönüştürülebilir ve uzun ömürlü malzemeler, örneğin doğal taş ve ahşap tercih edilmeli, geçirgen yüzeyler artırılmalıdır. İnşaat ve peyzaj uygulamalarından kaynaklanan atıklar ayrıştırılmalı ve geri dönüşüm süreçlerine dahil edilmelidir. Sıfır atık politikası kapsamında atıklar kompost hale getirilerek yeşil alanlarda gübre olarak kullanılabilir. Peyzaj tasarımında, su tüketimini azaltmak için yerel ve kurakçıl bitkiler tercih edilmeli, yeşil koridorlarla ekosistemi destekleyecek bitkisel bağlar oluşturulmalıdır. Çim alanlar yerine daha az su ve bakım gerektiren yonca gibi yer örtücüleri kullanılabilir. Çatı bahçeleri, kentsel ısı ada etkisini azaltarak, fauna ve florada çeşitliliği destekleyecektir.

Peyzaj tasarım projesi açısından; yeşil alanların varlığı ve alan kullanımlarının bütüncül çözülmesi tasarımı işlevsel ve estetik açıdan zenginleştirmiştir. Fonksiyon çeşitliliği ile farklı renk ve özelliklerdeki donatı elemanlarının tercih edilmesi, alanın dinamik bir yapıya kavuşmasını sağlarken sosyal etkileşimi destekler nitelikte olmuştur. Su yönetimi açısından yağmurlama sisteminin tercih edilmesi doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilse de yağmur suyu hasadı gibi yenilikçi ve sürdürülebilir uygulamaların projeye dahil edilmemesi, projenin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasını kısıtlamıştır. Benzer şekilde, enerji verimliliği, akıllı teknolojiler ve yeşil bina uygulamalarının yeterince benimsenmemesi, çevresel sürdürülebilirlik açısından eksikliklere neden olmuştur. Yeşil alan tasarımı, bireylerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan aktivite alanları sunarken, tematik bahçeler ise psikolojik anlamda stres azaltıcı ve huzur verici ortamların oluşmasına olanak sağlamıştır. Proje kapsamında değerlendirilen barınak alanı, tasarım kriterleri açısından yetersiz bulunmuş olsa da hayvanlar için yaşam alanı oluşturulması fikri, insanlar ve hayvanlar arasında uyumlu ve olumlu bir etkileşim sağlayan bir yaşam alanı sunma hedefini ortaya koymuştur. Bu

durum, peyzaj tasarım projelerinde sürdürülebilirlik, işlevsellik ve estetik unsurların bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Kirazlıtepe ve Locamahal kentsel dönüşüm projelerinin karşılaştırılması, belirlenen kentsel dönüşüm projeleri değerlendirme ölçütleri kapsamında yapılmıştır. Bu karşılaştırma, her iki projenin belirlenen kriterler doğrultusunda ne ölçüde başarılı olduğunu ve hangi alanlarda iyileştirme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Kırklareli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Ana Bilim Dalı'nda hazırlanan “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Peyzaj Mimarlığı Çerçevesinde Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

YAZARLARIN KATKILARI

Y.K: Kavramsallaştırma, yöntem, araştırma, kaynaklar, yazı yazma, orijinal taslak hazırlama

M.G: Yöntem, araştırma, kaynaklar, gözden geçirme ve düzenleme

T.K: Doğrulama, orijinal taslak hazırlama, gözden geçirme ve düzenleme

KAYNAKLAR

- Austin, G. (2013). Case Study and Sustainability Assessment of Bo01, Malmö, Sweden. *Journal of Green Building*, 8(3), 34-50.
- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Kentleşme, Yönetimsel Reformlar ile Osmanlı Aydınlarının Kent Üzerine İzlenimlerine Dayalı Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Lefke Avrupa Ülkesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2).
- Cesur, B. (2017). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması Isparta Örneği. *T.C Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta*.
- Çakır, E. (2023). 21. Yüzyılda Kentsel Dönüşüm ve Yeni Eğilimler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(18).
- Demiröz Kıray, Z. (2014). Türkiye'de Peyzaj Mimarlığı Mesleği ve Uygulamalarında Niteliğin Yükseltilmesine Yönelik bir Model Önerisi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Peyzaj Mimarlığı Programı Doktora Tezi, İstanbul*.
- Iwamura, K. (2005). Fukasawa Symbiotic Housing Complex – A Model Social Housing Project, Tokyo, Japan: *Rebuilding for a Sustainable Future*, 43-47.
- Keskin, P. (2019). Diana Balmori'nın bir Peyzaj Manifestosu Üzerine İncelemeler ve Türkiye'de Peyzaj Mimarlığının Geleceği. *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.

- Köktürk, E., & Köktürk, E. (2007). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi, Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. *Kocaeli Üniversitesi, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Bölümü Arazi Yönetimi Anabilim Dalı, İzmit.*
- Ocakçı, M., Türk, Ş., & Terzi, M. (2017). *Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Planlama İlke ve Kriterleri*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Öz, A. (2009). Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi . *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*
- Shin, J.-H., & Lee, I.-K. (2006). Cheong Gye Cheon restoration in Seoul, Korea. *Civil Engineering*, 159(11), 162–170.
- Smith, N. (2002). New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. *Antipode*, 34(3), 427-450.
- Taşçı, H. (2023). Kentsel Dönüşümün Mekansal Hafıza Açısından Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi* (32).
- Torun, M. (2022). 6306 Sayılı Afet Yasağı Kapsamındaki Kentsel Dönüşüm Alanlarında Planlar Aracılığıyla Müdahale Biçimleri Sivas Örneği. *T.C Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.*
- Triggs, T., McAndrew, C., & Choukeir, J. (2011). ‘Telling your Story’: People and the Aylesbury Estate. *University of the Arts London, UK. Akama, Y. RMIT University, Australia.*
- Yenice, M. S. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşümün Mekansal Hafıza Açısından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(1).
- Yontan, H. (2021). Kentsel Dönüşümün Sosyal Boyutunun Araştırılması Kirazlıtepe Mahallesi Örneği. *T.C İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- Google Earth. (2024). *Üsküdar Kirazlıtepe Mahallesi görüntüsü*. Erişim tarihi: 12 Nisan 2024, <https://www.google.com/earth/about/>
- Google Earth. (2024). *Locamahal Veliefendi görüntüsü*. Erişim tarihi: 6 Ekim 2024, <https://earth.google.com/web/search/Locamahal,+Veliefendi>